

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA LUG'AT BOYLIGINI RASMLAR YORDAMIDA O'STIRISH.

Ismoilova Dildora

Farg'ona davlat universiteti Ingliz tili va adabiyot fakulteti 2-kurs

Annotatsiya:Bugungi kunda ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri bu o'quvchilarning har tomonlama kreativligini oshirishdir. Shu o'rinda boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativligini oshirishda asosiy ustuvor usullardan ongli o'qitish, nutq madaniyatini o'stirish, yozma va og'zaki nutq mashqlarini uyg'un holatda olib borishdir.Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarda lug'at boyligini oshirishda turli xil samarali usullar haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar:Lug'at boyligi, so'z, tushuncha, imloviy lug'at, ibora, tasviriy ifoda, atrof muhit.

Bolalarning so'z boyligini oshirish ularning fikrini o'stirish bilan bog'lab olib borilishi lozim.O'qituvchi bolalar nutqini va fikrini atrof hayot,oilaviy turmush,maktab jamoasi hayoti,mamlakatimizning ijtimoiy hayotidagi voqea va hodisalar,o'zbek xalqining mehnati, jonli va jonsiz tabiat bilan tanishtirish asosida o'stirib boradi.O'qituvchi o'quvchilarga ular ko'rgan narsalarning nomini aytib ,kuzatgan hodisalarini so'z bilan tushuntirib,ifodalab beradi.Shunday qilib ,nutqda bolalarning bilish faoliyatlari oshadi va mustahkamlanadi.

O'z navbatida lug'atlar bilan ishlash ham kreativlikni oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Chunki lug'atlar bilan ishlash o'quvchilarda kuzatuvchanlik qobiliyatini yuzaga chiqaradi, ularning nutq madaniyatini yuksaltiradi, fikrlash va dunyoqarashini kengaytiradi, so'z boyligini orttiradi, o'quvchilarda savodli yozuv malakasini takomillashtiradi. Tildagi jamiki so'zlar, ularning tarixi, izohi, imlosi kabi muhim masalalar bilan lug'atshunoslik o'rganadi. Lug'atlar qadimdan yaratilib kelingan. Masalan, Mahmud Qoshg'ariy tomonidan XI asrda yaratilgan "Devoni lug'atit-turk" , XVI asrda Usmonli turk tilida yaratilgan "Abushqa" lug'atlari tarixda bizga ma'lum.

Boshlang'ich ta'limda lug'at ustida ishlashning umumiy yo'l- yo'riqlari, yo'nalishlari, manbalari haqida metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan bo'lsa-da, ularni hali qoniqarli ahvolda deb bo'lmaydi. Lug'atlar ustida ishlash uchun maxsus darslar ajratilmaydi. O'quvchilar barcha predmetlarni o'rganishda, asosan, ona tili va o'qish darslik materiallarini o'rganish bilan bog'liq holda olib boradi. Ona tili hamda o'qish darslarida lug'atustida ishlash o'quvchilar nutqini o'stirishga, yozma savodxonligini shakllantirishga, so'z boyligini boyitishga nutq madaniyatini yuksaltirishga

qaratilganligi sababli bu ish 1-sinf danoq boshlanadi va butun o`quv jarayonida davom ettiriladi.

O`qituvchi maxsus usullar yordamida bolalarni faqat lozim bo`lgan so`zlarning ma`nosini tushunibgina qolmay, balki o`z nutqlarida ko`proq foydalanishlariga, ularda so`zga qiziqish va diqqatning o`shishiga erishadi.

Lug`at ishi turli metod va usullar bilan amalga oshiriladi. Jumladan, bolalarni voqelik bilan tanishtirishning ikki yo`li mavjud:

a) tashqi olamni sezgi organlari bilan bevosita idrok qilish: bolalar buyumlarni ko`zdan kechiradilar; ushlab, tinglab ko`radilar; o`ynaydilar;

b) bolalar kishilarning mehnat, mamlakatimiz, tabiat hayoti haqidagi hikoyalarni, o`qib berilgan kitoblarini tinglash; suratlar, diafilmlarni ko`rish orqali tevarak-atrof haqida ma`lumot oladilar.

Katta va maktabga tayyorlov gruppalaridagi bolalar o`zaro muloqotda o`z fikrlarini u yoki bu darajada bayon qiladilar. Endi mashg`ulot jarayonida ularning gap-so`zlarini kuzatsak, ko`pincha buning aksini ko`ramiz. Ular o`qituvchi taklif etgan rasm yordamida biror gap, hikoya yoki oddiy ertaklar tuzishga qiynaladilar. Bu bolalarning so`z boyliklari yetishmasligi bilan izohlanadi. Rasmlar asosida nutqni rivojlantirishda bolalarni ko`proq mantiqiy fikrlashga o`rgatib borish lozim. Masalan, bolalarga „stul“ rasmi yoki uning o`zi ko`rsatib, undan nima maqsadda foydalanish mumkinligi so`raladi. Bola qiynalib bo`lsa-da „stul“ o`tirish uchun kerakligini aytadi. Tarbiyachi „stulning nechta oyog`i bor?“ deb so`raydi. Bola uning to`rtta oyog`i borligini aytadi. „Nega to`rtta, uchta emas?“ deb so`ralganda esa, u agar u „oyog`i uchta bo`lsa, stol yiqilib tushadi, o`tirib bo`lmaydi“ deb tushuntiradi.

Ko`pincha gul sotiladigan do`konlarda yaltiroq, tiniq shaldiroq qog`ozga gulni o`rab beradi. Ana shu qog`ozda syujetli rasmlar hosil qilish orqali ayrim hayotiy voqealarni bolalarga ko`rsatish mumkin. Buning uchun 32x45 sm o`lchamdagi karton qog`ozi olinib, sirtiga shildiroq qog`oz qoplanadi va chetlari orqali 1,5 sm o`lchamda qaytarilib yelimlanadi. Bunda shildiroq qog`oz oldindan 35x46,5 sm o`lchamda qirqilib tayyorlab qo`yiladi. Shuni unutmaslik kerakki, rasm solish oson bo`lishi uchun xaltachalarning tepa qismidan bir tomoni yelimlanmaydi, ya`ni qog`ozning uchta tomoni orqasiga qaytarilib yelimlanadi va bir tomoni ochiq qoldiriladi. Kartonga shildiroq qog`ozni yopishtirganda qog`oz va karton orasida ozgina joy qolishi uchun ular orasiga bir qavat qog`oz solib so`ng yelimlanadi va biror og`ir predmet ostiga bostirib qo`yiladi. Ma`lum vaqt o`tgach, qo`yilgan karton qog`ozi olib tashlanadi va manzarali karton qog`ozi yoki biror bir

illustratsiya xaltachaga solib qo'yiladi. Rasm xaltachaga bemaol joylashadigan bo'lishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, dars davomida lug'atlar bilan ishlash, o'quvchilarga so'z ma'nosini tushintirish o'quvchilarning lug'at boyligini orttiradi, dunyqarashini kengaytirib, ularning kreativligini rivojlantiradi. Lug'at ustida ishlash ona tili darslarida ham, o'qish darslarida ham reja asosida izchil olib borish zarur. Boshlang'ich sinflar uchun izohli, imlo lug'atlarining yaratilmaganligi lug'at ustida olib boriladigan ishlarni to'g'ri uyushtirishda ba'zi qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda. Agar lugat ishi qat'iy reja asosida izchil amalga oshirilsa, o'quvchilardan ortiqcha mehnat talab qilmaydi. Bunga erishish uchun qunt, e'tibor, qat'iyatlik va sabot bilan ishlash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karima Qosimova, Safo Matchnov, Xolida G'ulomova, Sharofat Yo'ldasheva, Sharofjon Sariyev "Lug'at ustida ishlash metodikasi"
2. "O'zbek tili fanidan lug'atlar ustida shlash orqali talabalarning so'z boyligini oshirish" metodik ko'rsatmasi. Toshkent-2005
3. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. Birinchi jild. Toshkent, 2000- yil

